

19. Yüzyılın İlk Yarısında Gülnar Yörükleri

The Yoruks of Gülnar in the First Half of the 19th Century

*Mehmet Ak**

Özet

Osmanlı coğrafyasında Anadolu'da ve Rumeli'de geniş bir alanda yayılmış olan Yörüklerin 19. yüzyılın ilk yarısında en yoğun buldukları yerlerden birisi İçel sancağına bağlı Gülnar kazasıdır. Yörenin coğrafi özelliğine bağlı olarak birbirine yakın yaylak ve kışlak alanları arasında yarı yerleşik bir hayat yaşayan Yörükler, oldukça farklı adlar taşımakla birlikte, bir kısmı eskiden beri yörede var olan oymaklar iken bu oymaklar içerisinde çıkıp büyüyerek ayrı birer oymak olan obalar da bulunmaktadır. Bu oymaklara ait hane dağılımı içerisinde meslek ve uğraş alanı bakımından oldukça çeşitlilik göze çarpmakla birlikte Yörükler açısından tarım ve hayvancılığın bütünleştiği yöre, Yörük yerleşiminin yoğunluğu bakımından zengin olup Türk kültürünün önemli izlerini taşımaktadır. Nitekim 19. yüzyılın ilk yarısının sonlarına doğru yerleşik ahali ile kıyaslandıkları zaman oldukça kalabalık oldukları görülen Gülnar Yörükleri, zaman içerisinde yörede hem kendi adları ile köyler kurup yerleşik hayata geçmişler hem de çevredeki diğer köylere yerleşmişlerdir ki günümüzde Gülnar ve çevresinde oymak adı taşıyan çok sayıda meskun mahal bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İçel, Gülnar, Yörük, Aşiret, Oymak.

Abstract

The Gülnar town, which belongs to İçel Sancak, is a location where the Yoruks, spread in a large area in Anatolian and Rumelian parts of the Ottoman lands, densely populated in the first half of the 19th century. According to the geographic feature of the region, the Yoruks, having semi-sedentary life in mountain pastures (yaylak) and winter shelters (kışlak) which were very close to each other, have quite different names. Some of them are the *oymaks* (a kind of tribe in Turks) which have lived there since the past times. Moreover, some of the *obas* that came out of those oymaks became a separate oymaks by getting larger in population. Although there was a significant diversity regarding their occupational and professional fields among the families percentage; the area, where the Yoruks became united in terms of agriculture and livestock, was rich in terms of the density of the

* Dr., MEB-Antalya, e-mail: mehmetak_07@hotmail.com.

Yoruk settlement and showed important traces of Turkish culture. Towards the end of the first half of the 19th century, when compared with the sedentary people, the Gülnar Yoruks seemed quite numerous and started to have a sedentary life not only by founding villages with their own names but also by settling down in other villages. Therefore, there are lots of residential areas which are called as *oymak* in Gülnar and its surroundings.

Keywords: İçel, Gülnar, Yoruk, Tribe, Oymak.

Anadolu'da ve Rumeli'de Osmanlı Devletinin dayandığı toplumsal yapının önemli bir parçasını oluşturan Yörükler, boy teşkilatı içerisinde özellikle oymak ve oba yapılanmasıyla yaylak ve kışlak arasında mevsim farkına bağlı olarak hareket halinde yaşayan Oğuz boylarına mensup Türkmen kitesidir. Yörüklerin günlük hayatı ile bütünleşen hayvancılık için yaylak ve kışlakların vazgeçilmez bir yeri vardır. Bunların birbirine yakınlığı veya uzaklığı önemli olup yakın olması her zaman tercih nedenidir. Özellikle Akdeniz sahil şeridi kışlamaya, hemen gerisindeki Toros Dağlarının üzerinde bulunan otlak ve sulak alanlar yaylamaya elverişli, birbirine yakın yerlerdir.¹

Anadolu'nun güneyinde, Akdeniz Bölgesinde, Taşeli Platosunun iç kesimine doğru, Orta Toroslar üzerinde, İç Anadolu'ya geçiş noktasında yer alan Gülnar, önemli bir Yörük kaynağı olan İçel sancağına bağlı kazalardan birisidir. Yayıldığı saha genel itibariyle engebeli bir görünüme sahip olup çevresi yükseltiyeye bağlı katmanlar oluşturan ormanlarla kaplıdır. Şehrin yerleşim alanından Akdeniz'e doğru inen yamaçları maki bitki örtüsü bakımından zenginliği ile dikkat çekmektedir. Böylece kıl keçisi beslemeye elverişli olan yöre çok sayıda Yörük oymağının hareket sahası içerisinde kalmış ve büyük oranda Yörük yerleşimine sahne olmuştur.²

Gülnar'da yaşayan ve 19. yüzyılda konargöçer hayatı devam ettiren oldukça kalabalık Yörük topluluğu vardır. Nitekim 1844 yılına ait *Kaza-i Gülnar Bölge-i Yörükân* başlıklı temettuat kayıtları içerisinde Büyükeceli, Çavuşlar, Dedeler,

¹ Mehmet Ak, *19. Yüzyılda Teke Yöresi Yörüklerinin Sosyo-Ekonomik Durumu*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya 2012, s. 8-9.

² Hüseyin Saraçoğlu, *Akdeniz Bölgesi*, c. III, MEB Yay., İstanbul 1968, s. 349-350; Büyük oranda Yörük yerleşimine sahne olan İçel Sancağında birçok farklı oymak bulunmaktadır. Şenol Çelik, "XVI. Yüzyılda İçel Yörükleri Hakkında Bazı Değerlendirmeler", *Anadolu'da ve Rumeli'de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri*, Yörtürk Vakfı Yay., Ankara 2000, s. 83-101; Orhan Sakin, *Anadolu'da Türkmenler ve Yörükler*, Toplumsal Dönüşüm Yay., İstanbul 2006, s. 406-410; Ahmet Arıtürk, *Mersin İli Gülnar İlçesi Tarihi, Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretimi Programı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde 2007, s. 50-59.

Duruhan, Eskiyörük, Hacıbahadırlu, Hacıshaklı, Harmanlı, Işıklı, Katırcılı, Kocacı, Koricaklı, Penbebucağ, Sipahili, Temürbağ, Terzilü, Yanışlı ve Yeniyörük olmak üzere on sekiz oymak bulunmaktadır. Diğer taraftan Hacıshaklı Yörüklerinin ardından adı yazılan Tozancılı Yörükleri olup³ bunların haneleri kaydedilmediği gibi 1840 yılına ait Nüfus Defterinde bunlarla birlikte yine az sayıda hane ve nüfusa sahip olan bir de Bereket adlı oymak yer almaktadır. Belgeler içerisinde aynı oymak bazen farklı adla zikredildiği gibi yöredeki eski oymaklardan birisi olan Hacıbahaeddinli Yörükleri, 1840 tarihli Nüfus Defterinde kayıtlı iken 1844 tarihli Temettuat Defterinde böyle bir ad bulunmamakta fakat Hacıbahadırlu kaydı yer almaktadır. Nüfus Defterinde Hacıbahadırlu adında herhangi bir oymak olmadığından dolayı ya temettuat verilerine kaydedilirken hata yapılmış ya da iki adlandırma da aynı oymak için kullanılmıştır. Zira her iki defterdeki muhtar adı kaydının aynı olması da bu ihtimalleri kuvvetlendirmektedir. Yine belgelerde Kocacı oymağı Koçaçlı veya Koçaşlı; Koricaklı oymağı Korucuk; Penbebucağ oymağı Penbecik, Pembecik veya Panbucağ; Temürbağ oymağı Demirbağ; Terzilü oymağı ise Derzilü olarak da geçmektedir. Genellikle Akdeniz Bölgesinde yoğunlaşan bu oymakların, kaynaklarda Türkman Yörükleri, Yörükler taifesinden veya Konargöçer Yörükleri taifesinden oldukları belirtilirken İç Anadolu'dan Ege'ye, Marmara'dan Rumeli'ye kadar geniş bir alanda yayıldıkları görülmekte hatta Kuzey Suriye'de perakende olarak yer alanlar bulunmaktadır.⁴

³ Bu Temettuat Defteri 481 sayfa olup tamamen Gülnar Yörüklerine aittir. *BOA., ML.VRD.TMT.d.*, 10049, s. 2, 84, 96, 114, 157, 176, 194, 199, 211, 224, 274, 302, 336, 370, 385, 401, 407, 427, (1260/1844).

⁴ *BOA., ML.VRD.TMT.d.*, 10049, s. 275; Bu Nüfus Defteri 315 sayfa olup genel olarak Gülnar Yörüklerine aittir. *BOA., NFS.d.*, 3666, s. 64-314, (1256/1840); Gülnar dışında farklı yerlerde de rastlanan bu oymaklardan, Türkman Yörükleri taifesinden olan Çavuşlar, İçel ve Tarsus yanında Anadolu'da ve Rumeli'de geniş bir alana yayılmıştır. Dedeler, Konya, Ermenek, Niğde ve çevre sancaklarda yer almaktadır. Konargöçer Yörükleri taifesinden veya Yörükler taifesinden olan Eskiyörükler, İçel dışında Akdeniz'den Ege'ye kadar yaygınlık göstermektedir. Büyükeceliler, İçel ve Çağlayık'ta yer almakta Hacıbahaeddinliler ise Anamur, İçel, Tarsus, Adana, Sis, Teke ve Alaiye'de bulunmaktadır. Harmanlılar, Kadirli, Adilcevaz, Çirmen ve Hasköy'de meskündür. Işıklı namı diğer Şeyhler, Akdeniz'den İç Anadolu'ya, Ege'den Rumeli'ye kadar geniş bir alana yayılmıştır. Katırcılılar, İçel, Bursa, Soma ve Balıkesir'de bulunmakta Katırlu olarak geçenler ise Tarsus'a bağlı Belen mezrasında meskündür. Kocacılar, İçel, Mut, Adana, Tarsus, Sis, Karahisar-ı Şarki, Kırmastı, Edirne ve Çirmen'de yer almaktadır. Korucaklılar, Adana'da, Sipahililer ise Rakka'dan Akdeniz, İç Anadolu, Marmara ve Rumeli'ye kadar geniş bir alanda görülmektedir. Terzilüler çoğunlukla Akdeniz havzasında dağılmakta hatta Bursa, Yanbolu ve Karinabad'da da bulunmaktadır. Cevdet Türkay, *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, İşaret Yay., İstanbul 2005, s. 226, 251, 268, 276, 306, 333, 348, 379-380, 425, 453, 455, 457, 576, 614; O. Sakin, *a.g.e.*, s. 119, 139, 184, 193, 222; İbrahim Erdal,

Adlarına farklı alanlarda da rastlanmakla birlikte Gülnar'da yaşayan oymaklar, Tanzimat dönemindeki yeni yapılanmalar çerçevesinde *Bölge-i Yörükan* adıyla idari bir birim oluşturularak teşkilatlandırılıp başlarına bir müdür tayin edilmiştir. Nitekim 1844 yılında Yeniyörük oymağından Ali Ağa oğlu Ömer Ağa Yörükan Bölgesi müdürlüğü yapmaktadır. Ayrıca her oymağın bir imamı ve muhtarı olup oymağa ait temettuat verilerinin birinci hanesinde imam, ikinci hanesinde muhtar kayıtlıdır. Bu yapılanma içerisinde Yeniyörük oymağı, idari birimin merkezi konumunda olup müdür ve imam dışında ayrıca muhtarı yoktur. On üç haneden müteşekkil Katırcılı oymağının imam ve muhtarı bulunmazken, Dedeler ve Terzilü oymağı içerisinde muhtar olduğu halde imam yoktur. Ayrıca Sipahili oymağının muhtarı bulunmamakta ancak oymakla ilgili hane kaydının sonunda muhtar-ı evvel mührü yer almaktadır. Öte yandan müdür, imam ve muhtarlar tarım ve hayvancılık yapıp gelir getiren işlerle uğraştıkları için vergi vermekte ve yerine getirdikleri idari görev karşılığında mali bakımdan herhangi bir muafiyetleri bulunmamaktadır. Bunların yanı sıra Yanışlı ahalesinin yardımı ile geçinen oymak imamının vergi kaydı olmayıp ayrıca gelir getiren bir işle de uğraşmamaktadır. Hacıbahadırlu imamının da, görevi dışında gelir getiren herhangi bir işi yoktur ancak vergi kaydı bulunmaktadır.⁵

“Anamur’da Yerleşik Yörük Türkmen Aşiretleri ve Kıbrıs’a İskânları Konusu”, *Anadolu’da Yörükler Tarihi ve Sosyolojik İncelemeler*, Ed. Hayati Beşirli, İbrahim Erdal, Phoenix Yay., Ankara 2007, s. 99.

⁵ Kaza-i Gülnar Bölge-i Yörükan içerisinde bulunan Cemaat-i Yeniyörük İmam-ı Cemaat Solak Mustafa oğlu Ali iken Müdür-i Bölge Ali Ağa oğlu Ömer Ağa; Cemaat-i Temürbağ İmam-ı Cemaat Deli Mustafa oğlu Mehmed iken Muhtar-ı Cemaat Gümüş oğlu Mehmed; Cemaat-i Duruhan İmam-ı Cemaat Molla Abdûh iken Muhtar-ı Cemaat Ala Veli; Cemaat-i Penbebucak İmam-ı Cemaat Süleyman oğlu Ali Efendi iken Muhtar-ı Cemaat Köse oğlu Hasan; Cemaat-i Harmanlı İmam-ı Cemaat Köroğlu Mola Ahmed iken Muhtar-ı Cemaat Köse Nebi oğlu Ömer; Cemaat-i Çavuşlar İmam-ı Cemaat Gözü Sulu oğlu Molla Dede iken Muhtar-ı Cemaat Gubuz oğlu Mustafa; Cemaat-i Koricaklı İmam-ı Cemaat Şeyh Mehmed Efendi iken Muhtar-ı Cemaat Mustafa oğlu Receb; Cemaat-i Yanışlı İmam-ı Cemaat Veli oğlu Abdurrahman iken Muhtar-ı Cemaat Ali oğlu Veli Kethüda; Cemaat-i Eskiörük İmam-ı Cemaat Musa oğlu Molla Mehmed iken Muhtar-ı Cemaat Abdurrahman oğlu Ömer Bey; Cemaat-i Hacıbahadırlu Muhtar-ı Cemaat Abdurrahman Kethüda iken İmam-ı Cemaat, Abdurrahman oğlu Ahmed; Cemaat-i Büyükeceli İmam-ı Cemaat Mehmed Efendi iken Muhtar-ı Cemaat Musdul; Cemaat-i Hacıshaklı İmam-ı Cemaat Mustafa Efendi iken Muhtar-ı Cemaat Kara Süleyman oğlu Mehmed; Cemaat-i Dedeler Muhtar-ı Cemaat Mehmed oğlu Ali; Cemaat-i Sipahili İmam-ı Cemaat Başoğlan oğlu Mehmed; Cemaat-i Terzilü Muhtar-ı Cemaat Akbıyık oğlu Mustafa; Cemaat-i Kocacı İmam-ı Cemaat Dede oğlu İsa iken Muhtar-ı Cemaat Hacı Davud oğlu Ömer; Cemaat-i Işıklı İmam-ı Cemaat Mustafa oğlu Ömer iken Muhtar-ı Cemaat Halil oğlu Ömer’dir. *BOA., ML.VRD.TMT.d.*, 10049, s. 2, 84-85, 96, 114, 157-158, 176, 194, 199-200, 211, 224-225, 275, 301-303, 336-337, 370, 385, 401, 407, 427, (1260/1844).

19. yüzyılın ilk yarısında böyle bir idari yapılanmaya sahip olan Gülnar Yörüklerinin önemli bir kısmının boy teşkilatlarını belirlemek de mümkündür. Bunlardan Eskiörük, Işıklı, Kocacı ve Sipahili oymakları Bozdoğan Yörükleri içerisinde çıktıkları gibi İçel Yörükleri taifesinden olan Bozdoğan Yörükleri, Varsak boyundandır. Büyükeceli oymağı, İçel Yörükleri taifesinden ve Peçenek boyuna bağlı olup 16. yüzyıldan beri Gülnar'da varlığını sürdürmektedir. Çavuşlar oymağına farklı yerlerde rastlanmakla birlikte Yeniil'de bulunup Dulkadirli Türkmenleri taifesinden olanlar Avşar boyuna, Tarsus'ta bulunup Bozdoğan Yörükleri taifesinden olanlar Varsak boyuna, Tire'de bulunup Teke Türkmenleri taifesinden olanlar ise Yıva boyuna bağlıdır. Atçeken Yörükleri taifesinden olan Dedeler oymağından, Karaman ve Konya çevresinde yaşayanlar Alayundlu boyundandır. Temürbağ oymağı, muhtemelen 16. yüzyıldan beri Gülnar'da var olan Temürhanlı Yörüklerindedir. Bunlar İçel Yörükleri taifesinden ve Yıva boyundan iken yine Gülnar'da sakin Terzili oymağı, İçel Yörükleri taifesinden olup Varsak boyuna bağlıdır. Maraş Yörükleri taifesine bağlı Katırcılar oymağı ile Dulkadirli Türkmenleri taifesine bağlı Katırcı oymağı, Beğdili boyuna; Tarsus çevresindeki Katırlı Yörükleri ise Bayındır boyuna bağlıdır. İçel Yörükleri taifesinden ve Yıva boyundan olan Hacıbahaeddinli Yörükleri, 16. yüzyıldan beri Gülnar'da yaşamaktadır. Bunlar içerisinde çıkan Koricaklı obası zamanla ayrı bir oymak statüsüne kavuştuğu gibi Anamur'da sakin Kızıl Alili oymağına bağlı Koricak adında bir oba daha bulunmaktadır. Peçenek boyuna tabi Penbecik oymağı, 18. yüzyılda Gülnar'da sakin Satılı Yörükleri içerisinde çıkan sekiz obadan birisi olup İçel Yörükleri taifesinden ve Satılı Yörükleri grubundandır.⁶

Oğuzların farklı boylarına mensup Gülnar Yörüklerinin yaylak ve kışlak alanları birbirine yakın olmakla birlikte Koçaşlı oymağından önemli bir kısım Bulgar Dağı çevresinde yaylarken⁷ asıl yurtları Sinanlı olup 18. yüzyılda Sinanlı'da sakin oymağın, kışlağı İncirli Yukarı, yaylağı ise Yağlı Yumaz ve Kavaklı Yukarı'dır. Koricaklılar ile Penbecikliler, Gülnar çevresinde kışlarken⁸

⁶ Bozdoğan ve kolları ile Koricak ve Penbecik için bkz. Alpaslan Demir, *XVIII. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Anadolu'da Bozdoğan Yörükleri*, Berikan Yay., Ankara 2012, s. 26-27, 34, 52, 70, 336-340; Gülnar Bölgesi Yörüklerinin boy teşkilatları için bkz. Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, c. I, TTK Yay., Ankara 2009, s. 381-385, 429; Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, c. II, TTK Yay., Ankara 2009, s. 517, 603, 815, 942-947; Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, c. III, TTK Yay., Ankara 2009, s. 1084, 1348; Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, c. IV, TTK Yay., Ankara 2009, s. 1482, 1858; Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, c. V, TTK Yay., Ankara 2009, s. 2040, 2195, 2200.

⁷ Ali Rıza Yalman, *Cenup'ta Türkmen Oymakları*, c. I, Yay. Haz. Sabahat Emir, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2000, s. 205-206.

⁸ A. Demir, *a.g.e.*, s. 56; Üçler Bulduk, "Bozdoğan Yörükleri ve Yaylak-Kışlak Sahaları", *Anadolu'da ve Rumeli'de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri*, Yörtürk Vakfı Yay., Ankara 2000, s. 77-81.

Çavuşlar, Gülnar dışında Tarsus çevresinde de meskun olup Bulgar Dağı'nda yaylamışlardır. Terzili Yörükleri ise Küre'de kışlayıp Beypınarı'nda yaylarken ana kütlesi Gülnar'da bulunan Işıklı Yörükleri de Küre'de kışlamışlar ancak Yelibel'de yazı geçirmişlerdir.⁹ 18. yüzyıldan beri Gülnar'da sakin Sipahili oymağı, İncirlik ve Bozağaç'ta kışlarken Anamur'a bağlı Kırkkuyu'da yaylamıştır.¹⁰ Yine Gülnar Yörük Bölgesi dahilinde yer alan Yeniörükler ile Eskiörükler, yaylak olarak Bardat Yaylasını kullanırlarken 16. yüzyılın başlarından beri Gülnar'da var olan Hacıbahaeddinli Yörükleri, Gülnar çevresindeki farklı semtlerde geniş bir alanda kışlayıp Sapaca'da yaylamışlardır.¹¹

Gülnar muhitindeki ılıman alanlarda kışı, serin yerlerde ise yazı geçiren Yörüklerin temettuat verileri içerisinde hane birimi esas alınarak yapılan kayıtlarda oldukça farklı meslek türleri bulunmaktadır. Dağlık ve sarp oluşu yanında maki bitki örtüsü bakımından zenginliği nedeniyle keçi yetiştirmeye elverişli olan Gülnar ve çevresinde yaşayan Yörüklerden, keçi besleyenler davarcı olarak adlandırılmaktadır. Yine koyuncu, devenci, deve çobanı, çoban ve sığır çobanı gibi hayvancılık alanındaki meslek kayıtları vardır. Erbabı ziraat, çiftçi, rencber, deştban, yıllıkçı, bağcı, kiracı, hizmetkâr, amele ve ırgat gibi çoğu tarım alanındaki uğraşlar ile bedenen çalışma gerektiren işler bulunmaktadır. Ayrıca tüfekçi, demirci, saraç ve kaşıkçı gibi zanaatkarlar ile değirmenci, çerçi, tüccar, tahtacı ve abacı gibi meslek erbabı vardır. Muallim-i sıbyan, talebe, talebe-i ulûm ve müderrisîn hâce, eğitim alanında dikkat çekmektedir. Ayrıca asakir-i şahanede olanlar yanında sıbyan, fukara, firari ve meflûc adı altında hane reislerinin mevcut durumlarını içeren kayıtlar yer almaktadır. Hane kayıtlarına göre uğraş alanları içerisinde en fazla, ziraat yapan bulunmakta ve bunu davarcılık ve yıllıkçılık ile geçimini temin edenler takip etmektedir. Bölgenin coğrafi yapısı gereği koyunculuk çok yaygın değildir. Rencber, amele, ırgat ve hizmetkâr genellikle tarım alanında olmak üzere bedenen çalışma gerektiren işlerde çalışan grubu oluşturmaktadır. Deştban ekili alanların korunmasını sağlayan kır bekçisi veya korucu olup; yıllıkçılar ve kiracılar daha çok tarım alanında ortakçılık yapan kişilerdir. Saraç, at eyerinden üzengisine kadar at koşum takımı yapan meslek erbabı; çerçi ise bir eşek veya at ile seyyar satıcılık yapan kişidir. Abacı yünden kalın kaba kumaş yapan; tahtacı kereste ve ağaç işleriyle uğraşan meslek grubu; kaşıkçı ise tahta kaşık yapan ustadır. Ayrıca hane reisinin ölüm nedeniyle bulunmadığı durumda hane reisi sıfatıyla küçük yaştaki

⁹ C. Türkay, *a.g.e.*, s. 380; Bey Bükarı olarak bahsedilen yaylak, A. Demir, *a.g.e.*, s. 30, 32, 37; Ü. Bulduk, *a.g.m.*, s. 77; aslında Beypınarı'dır. Y. Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar, c. V*, s. 2200.

¹⁰ Kırksu olarak bahsedilen yaylak, A. Demir, *a.g.e.*, s. 73; Ü. Bulduk, *a.g.m.*, s. 81; ile İncirbelik olarak bahsedilen kışlak, C. Türkay, *a.g.e.*, s. 576; aslında Kırkkuyu ve İncirliktir. Y. Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar V*, s. 2040.

¹¹ H. Saraçoğlu, *a.g.e.*, s. 353; Y. Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar II*, s. 942-947.

erkek çocuk sıbyan olarak kaydedilirken fakir olup yardım ile geçinenler bulunmaktadır. Geliri olmayan zor durumdakiler ile meflûc olarak bahsedilen felçliler yanında fukaradan herhangi bir vergi alınmamıştır. Askerde olanların bazısı vergiden muaf tutulmuş ancak kiminden vergi alınmıştır. Askerlik alanında Yeniörüklerden bir, Harmanlulardan iki, Koricaklulardan bir ve Hacıbahadırlulardan iki olmak üzere toplam altı hane reisi asakir-i şahanede askerlik hizmetini yerine getirmektedir. Ayrıca muallim ve müderrisin varlığı eğitim öğretim bakımından önemli olup Yeniörüklerde iki, Eskiörüklerde bir, Hacıshaklılarda bir ve Işıklılarda bir olmak üzere toplam dört muallim-i sıbyan ilköğrenim alanında görev yapmaktadır. Yine eğitim öğretim alanında Koricaklularda bir, Hacıshaklılarda bir olmak üzere toplam iki müderris bulunmaktadır ki bu durum üst öğrenim açısından önemlidir.¹²

Oldukça farklı uğraş alanı bulunan yöredeki oymakların, 1840 yılı Nüfus Defterlerinden genel nüfus içerisindeki durumlarını belirlemek mümkündür. Nitekim *Kazı-i Gülnar Bölge-i Bozğaç ve Gezende ve Yörükan* başlığı altında 713 hanede 2.663 yerleşik ahalî ve 20 hanede 65 kıbtî yaşarken, bunlara karşın 1.398 hanede 3.867 Yörük nüfusu bulunmaktadır. Nüfus kayıtları içerisinde 1840 yılına ait 1.398 hane bulunmasına rağmen temettuat kayıtları içerisinde 1844 yılına ait 1.385 hane bulunmaktadır ki bu fark Temettuat Defterine hane durumu kaydedilmeyen ancak Nüfus Defteri içerisinde kayıtlı olan 8 hanelik Bereket oymağı ile 5 hanelik Tozancılı oymağından kaynaklanmaktadır. Bu tarihlerdeki nüfus sayımları, vergi ve asker kaynağının tespiti amacıyla yapıldığından defterlerde sadece erkek nüfus kayıtlı olup yöredeki genel nüfus içerisinde Yörük nüfusu oran bakımından %59 gibi ciddi bir rakama tekabül etmektedir.¹³

Gelir ve vergi kaydı açısından 1.385 haneye sahip Gülnar Yörüklerinin 1844 yılına ait bir yıllık toplam gelirleri 803.235 kuruş olup aynı yıl içerisinde 111.397,5 kuruş hususî vergi vermişlerdir. Bu miktar toplam gelirin %13,86'sına denk gelmektedir. Hane başına gelir durumuna göre değişen oranlarda vergi-yî mahsus, resm-i mirî, aşar ve rüsumat adı altında vergi tahsil edilmiştir. Bu çerçevede her hane yıllık toplam gelirinin %10'u ile %20'si arasında değişen oranlarda vergi ödemiştir. Bu oran bazen %10'un altına düşerken bazen

¹² BOA., *ML.VRD.TMT.d.*, 10049, s. 2-481, (1260/1844); Ayrıca çerçi, rencber, aba ve meflûc kavramları için bkz. Şemseddin Samî, *Kâmûs-ı Türkî*, Neşr. Ahmed Cevdet, İkdâm Matbaası, Dersa'âdet 1317, s. 508, 671, 925, 1385; Deşdbân için bkz. Cemsîd Salehpur, *Ferheng-i Câmî (Farsça-Türkçe Sözlük)*, Ramîn Matbaası, Tahran 1996, s. 497; Saraç için bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarîh Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. III, MEB Yay., İstanbul 1993, s. 125.

¹³ Bu defter içerisinde bazı oymak üyeleri için iki defa hane numarası verildiği gibi tekrar eden kayıtlar yanında eksik sayfalar bulunmaktadır. BOA., *NFS.d.*, 3666, s. 64-314, (1256/1840); Bu icmal defter içerisinde yerleşik ve konargöçer nüfus ile hane yekûnu bulunmaktadır. BOA., *NFS.d.*, 3690, s. 2-9, (1256/1840).

%20'nin üzerine çıkmakla birlikte hane başına toplanan standart bir vergi oranından bahsetmek güçtür. Vergi oranı bir oymağa ait toplam gelir ve ödenen toplam vergi üzerinden değerlendirildiği zaman da farklılık göstermektedir. Nitekim bu miktar en düşük oranla Eskişehir oymağında %9,74 iken Çavuşlar oymağında %17,48'dir.¹⁴

Gülner Yörükleri için vergi kaynağı bakımından temelde tarım ve hayvancılık yer almaktadır. Coğrafi yapı gereği yaylak ve kışlak alanları birbirine yakın olup çok uzun mesafelerde göç etmezler. Çıktıkları yaylaklarda ziraat yapılarlarken, ot ve su vaziyeti çoğu yerde zayıf olup kepir ve koyaklardan oluşan arazi yapısı üzerinde hayvan otlatma sahası da daralmaktadır. Yörenin coğrafi özelliğinin de etkisi ile deniz seviyesinden belirli bir kesime kadar egemen olan maki bitki örtüsü içerisinde, yaygın olarak keçi beslenmektedir ancak arazi şartları uygun olmadığı için koyun besleme oranı azdır. Tarım ve hayvancılığın iç içe geçtiği yörede, coğrafi yapının gereği geniş çaplı arazi bulmak zordur. Ekili alanlar 1 ile 10 dönüm arasında değişmekte ve çoğunlukla 5 dönüm civarında yoğunlaşmaktadır ki bu durum bir hanenin mevcut ihtiyacını karşılama çabası içerisinde değerlendirilebilir. Ekime elverişli arazi az olsa da kayıtlı ekili alanları buğday ve arpa oluşturmakta hatta hemen hemen her hanede ekilmektedir. Hububat ağırlıklı kuru tarım yapan Gülner Yörükleri bu alandaki ihtiyaçlarını kendileri üretip bizzat hasat ettikleri buğday, ekmekten bulgura; arpa ise hayvan yeminden köpek yalına kadar farklı alanlarda ihtiyacı karşılamıştır. Fiyat bakımından 1844 yılı verilerine göre hınta olarak bahsedilen buğdayın kilesi 16 kuruş iken şair olarak geçen arpanın kilesi 10 kuruştur. Ayrıca belirli bir yükseltiden sonra bağcılığa elverişli iklim şartlarında birçok hanede bağcılık yapılmakta ve dikili alan 1 ile 1,5 dönüm arasında değişmektedir. Bağcılıktan elde edilen üzüm, temettuat kayıtlarına ayrıca yazılmış olup hasat edilen üzümün kıyyesi 0,5 kuruştur. Bunların yanında Hacıbahadırlu ve Büyükeceli Yörükleri, Gülner ile Akdeniz arasında yetişen ve harnup olarak geçen keçiboynuzu ağacından gelir elde etmektedirler. Yine keçiboynuzunun kıyyesi, dönem içerisinde 0,25 kuruştan satılmıştır. Yörede nadiren de olsa arıcılık yapılmakla birlikte kıyyesi 2 kuruşa alıcı bulan bal, asel olarak kaydedilmiştir.¹⁵

Hayvancılık alanında sağmal keçi, dölsüz keçi, yoz keçi, sağmal koyun, dölsüz koyun, sağmal inek, arı kovani, deve, kısarak ve döllü merkep için gelir kaydedilmiş ancak oğlak, kuzu, öküz, esb, bargir ve erkek merkep için herhangi

¹⁴ BOA., *ML.VRD.TMT.d.*, 10049, s. 2-481, (1260/1844).

¹⁵ BOA., *ML.VRD.TMT.d.*, 10049, s. 2-481, (1260/1844); Gülner Yöresine tarım ve hayvancılık açısından bkz. H. Saraçoğlu, *a.g.e.*, s. 355-356, 408, 574; Şenol Çelik, "Osmanlı Devleti'nde Reâyâ (Köylü-Çiftçi) - Yörük (Göçebe) Ayrımı ve İçel Sancağı Örneği", *History Studies*, 4/4, (2012), s. 98; Hububat türü kile ile ölçülürken kilenin kilogram cinsinden değeri bölgelere göre farklılık göstermektedir. Mesela bir İstanbul kilesi 22 ile 28 kilogram arasında değişmektedir. Okka olarak da adlandırılan kıyyenin ortalama miktarı 1,280 kilogram civarındadır. Ünal Taşkın, *Osmanlı Devleti'nde Kullanılan Ölçü ve Tartı Birimleri*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2005, s. 63-64, 96-97.

bir gelir kaydı bulunmamaktadır. Bargir¹⁶ halk dilinde beygir olarak ifade edilirken yük taşımak amacıyla kullanılan enenmiş at olup, at aynı zamanda esb olarak da adlandırılmaktadır. Defter içerisinde Koricaklu ve Büyükeceli oymağına ait hanelerde beygir ve esb ayrı ayrı kaydedilmiştir. Yöredeki Yörüklerde katır bulunduğu dair defterde hiçbir kayıt yoktur. Yine Gülnar Yörüklerinin çoğu, hayvancılıkla birlikte tarım yaptıkları için genellikle çift öküzü bulundurmaktadırlar ki, ziraat vasıtası olan öküz üzerinden doğrudan gelir kaydedilmemiştir. Hayvan dağılımı, oymaklara göre farklılık göstermekte ve küçükbaş hayvan sayıları hane bazındaki kayıtlar açısından değişmektedir. Koyun sayısı az olup özellikle keçi sayısı oğlak hariç ortalama 30 ile 100 aralığında yığılarken 100 ile 500 arasında keçisi bulunan haneler azımsanamayacağı gibi oğlak sayısı çoğu zaman sağmal keçi sayısı ile orantılıdır. Büyükbaş hayvanlar için de hane başına düşen hayvan sayısı farklı olup deve ve öküz sayısı genelde 2 iken merkep ve kısrağın sayısı çoğu zaman 1 olup inek sayısı 1 ile 2 arasında değişmektedir. Temettuat verileri içerisinde bu hayvanlar dışında köşek, sıpa, kulun, tay, buzağı, dana, düve ve tosun gibi yavrular ile gelişim ve cinsiyet durumuna göre herhangi bir kayıt yer almamaktadır.¹⁷ Keçi ve koyunun gelir oranı birbirine yakın olup sağmal keçi başına 4 kuruş, dölsüz keçi başına 0,5 kuruş, sağmal koyun başına 5 kuruş, dölsüz koyun başına ise 1 kuruş gelir kaydedilmiştir. Sağmal inek başına kaydedilen gelir 20 ile 30 kuruş arasında değişmektedir. Yük ve binek hayvanlarındaki gelir durumu da farklılık gösterirken deve başına 45 ile 80 kuruş arasında değişen oranda gelir kaydedilmiştir. Bu farkın fazlalığı devenin taşıma alanında kullanılması ve getirdiği gelire ilgili olup deve için gelir kaydedilirken cinsiyete göre bir ayırım yapılmamıştır. Merkep olarak bahsedilen eşek olup sadece döllü merkep için 20 ile 30 kuruş arasında gelir kaydedilmiştir. Kısrağın için gelir oranı 30 ile 40 kuruş arasında değişmektedir. Bu farklılık, eşek ve kısrağın taşıma alanında getirdiği gelirden ziyade cinsiyet ve üreme özelliği ile ilgilidir. Ayrıca arı için kovan başına kaydedilen gelir 5 kuruştur. Gülnar Yörüklerinin hayvancılık dışındaki meşguliyetlerini oluşturan tarım alanında mezru tarla olarak geçen ekili arazinin dönüm başına gelir oranı 40 ile 310 kuruş arasında çok fazla değişkenlik göstermektedir. Bu durum arazinin sulak veya kıraç olması yanında verimi ile yakından ilgilidir. Yine bağ için dönüm başına, yıllık verim ve gelir durumuna göre 25 ile 150 kuruş arasında değişen oranlarda gelir kaydedilmiştir. Harnup ağacı başına kaydedilen gelir ise ağacın verimine göre 5 ile 25 kuruş arasında değişmektedir.¹⁸

Tarım ve hayvancılık aynı anda yapılırken bir hane reisinin mesleği, erbabı ziraat yazılmış olsa da aynı zamanda hayvan beslediği görülmekte ve Gülnar Yörüklerinde bu iki uğraş alanı birbirini tamamlamaktadır. Hayvancılık alanında

¹⁶ Bargir için bkz. Şemseddin Sami, *a.g.e.*, s. 262.

¹⁷ BOA, MLVRD.TMT.d., 10049, s. 2-481, (1260/1844).

¹⁸ BOA, MLVRD.TMT.d., 10049, s. 2-481, (1260/1844).

hemen hemen birçok hanede bulundurulan inek, uzun süre süt verebilme özelliğine sahip olup sütü ve yoğurdu için beslenmektedir. Yük ve binek hayvanı olarak en fazla deve bulundurulmaktadır. Çalılıklarla beslenebilen ve susuzluğa dayanıklı bir hayvan olan deve, taşıma alanında at ve katırın iki, eşeğin ise üç katına tekabül eden yaklaşık 250 kilogram yükü taşıyabilmektedir. Deveden sonra en fazla bulundurulan yük ve binek hayvanı eşek olup eşeğin yaygınlığı engebeli arazi şartlarına en iyi şekilde uyum sağlayabilmesi ve günlük hayatta kullanım kolaylığına sahip olması ile ilgilidir. Bulundurulma oranı bakımından deve ve eşek kadar yaygın olmayan at ve kısırak, yük ve binek hayvanı olarak kullanılırken bunlar, bakım açısından daha hassas olup itina gerektirmektedir.¹⁹

Hayvancılık ile tarımın iç içe geçtiği Gülnar Yörükleri yarı yerleşik bir hayat sürdürmekle birlikte zaman içerisinde çoğu kendi adlarıyla anılan köyler kurup yerleşik hayata geçmişler, bir kısmı ise Gülnar ve çevresindeki diğer köylere tedricen yerleşmişlerdir. 19. yüzyılda Gülnar'da yaşayan Yörüklerden yerleşik hayata geçenlerin oymak ve oba bütünlüğünü yerleşim alanlarında da görmek mümkündür. Nitekim Aydınçık'a bağlı Hacıbahattin, Yeniörük, Duruhan, Eskiörük ve Pembecik köyleri ile Gülnar'a bağlı Bereket, Çavuşlar, Dedeler, Işıklı, Koçaşlı, Korucuk, Sipahili ve Yanışlı köyleri yöredeki Yörüklerin yerleşimi ile kurulmuştur. Ayrıca Katırcılı köyünün adı Ulupınar olarak değiştirilmiş, Büyükeceli belde yapılmış, Terzilü Yörüklerinin bir kısmı Gülnar'ın Emirhacı köyüne yerleşmiştir. Nüfus Defteri içerisinde yer alan isim çağrışımlarından hareket edilse bile İshaklar köyü ile Hacıshaklı Yörükleri yanında Tozkovan köyü ve Tozancılı Yörükleri ayrı ayrı kaydedildikleri için bunlar arasında bir bağın olup olmadığını tespit etmek mümkün değildir.²⁰

Netice itibarıyla Gülnar, asırlardır Yörük yerleşimine sahne olmuş bir Türkmen kenti olup yöredeki birbirine yakın yaylak ve kışlaklarda barınan oymaklar, 19. yüzyılın ilk yarısında bile yerleşik nüfus ile kıyaslandığı zaman %59 gibi ciddi bir oran oluşturmaktadır. Hayvancılık ile birlikte yürütülen tarım faaliyetleri önemli bir gelir kapısı olup hanelerin meslekler bazında dağılımı oldukça çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitlilik içerisinde devlet açısından önemli bir vergi ve asker kaynağı olan Gülnar Yörükleri, üretim ve tüketim dengesi bakımından sadece kendi ihtiyaçlarını karşılamakla kalmamışlar buldukları çevrenin de ihtiyacını temin ederek muhitleri ile sosyo-ekonomik açıdan bütünleşmişlerdir

¹⁹ BOA., *ML.VRD.TMT.d.*, 10049, s. 2-481, (1260/1844); Yük ve binek hayvanlarının taşıma kapasitesi için bkz. M. Ak, *a.g.t.*, s. 197-201.

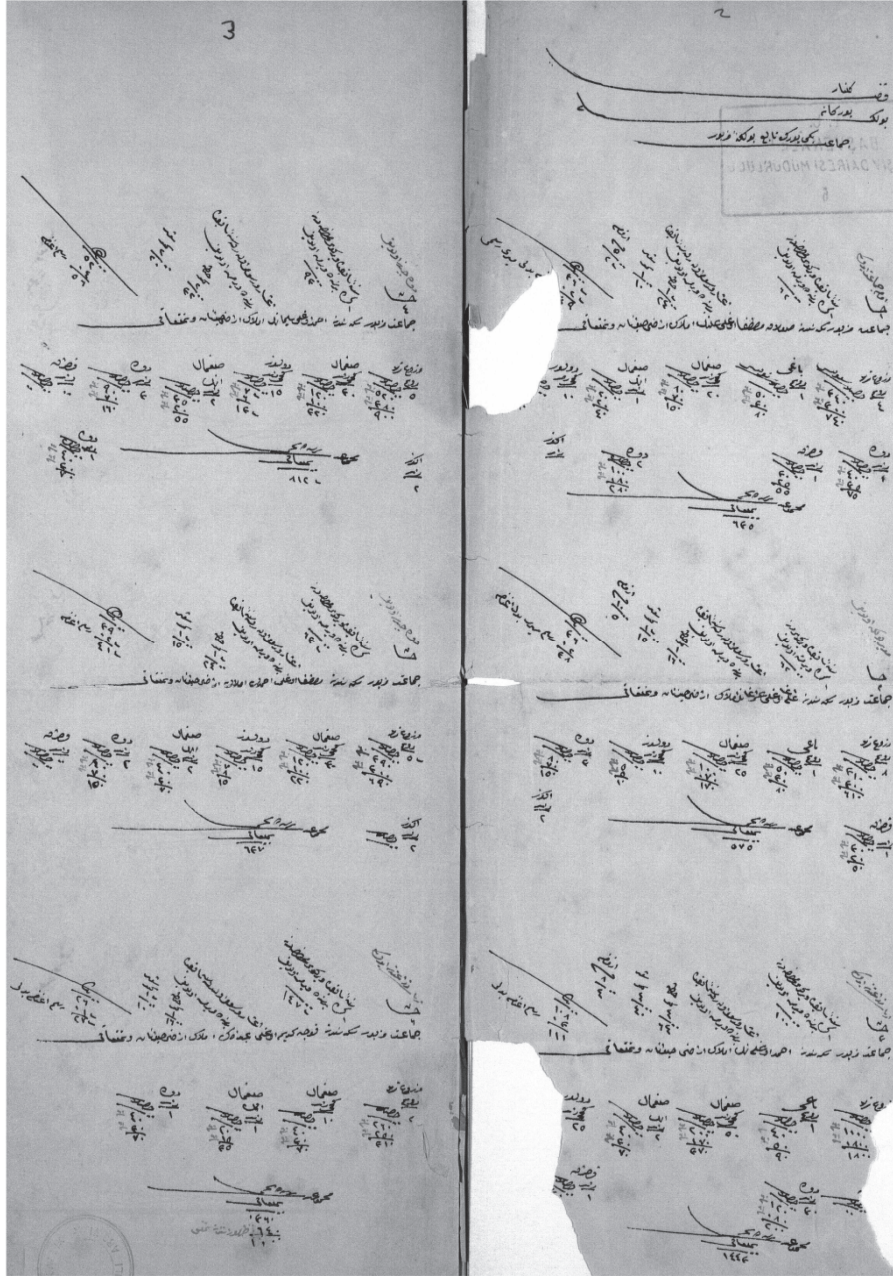
²⁰ İshaklar, Hacıshaklı, Tozkovan ve Tozancılı için bkz. BOA., *NFS.d.*, 3666, s. 53, 153, 209, 311, (1256/1840); Oymak adı taşıyan bu köylerin bir kısmı ve yerleşim alanları için bkz. A. Arıtürk, *a.g.t.*, s. 51-53, 57; İbrahim Şahin, "Yer Adı Bilimi Araştırmalarında Mikrotoponiminin Yeri, Önemi ve Araştırma Yöntemi: Tırnak Köyü (İçel/Gülnar) Örneği", *Turkish Studies*, 6/1, (2011), s. 1811.

Tablo 2: Gülnar Yörüklerinde Tarım ve Hayvancılık
Tarım ve Hayvancılık

Oymak	Mezru Tarla Dönüm	Bağ Dönüm	Harpuz Eşçarı	Keg:	Oğlak	Koyun	Kuzu	İnek	Öküz	Deve	Merkep	Kısırak	Bargır	Esb	Anı Kovam
Yeniörük	510,5	19,5		12.151	4.551	464	143	168	139	335	48	60			4
Termürbağ	130	11,5		535	90			18	54	11	28	6			8
Duruhan	173	23		198	16			27	68		43	4	1		19
Penbebucağ	352	23		802	165			50	152		99	15	1		8
Harmanlı	121	19		2.031	486	100	52	34	60	43	17	18	3		
Çavuşlar	144	6		2.542	850			23	51	30	40	4			
Katırcılı	39	5		280	150	20	10	3	14	4	11	1			
Koncaklı	121,5	19		211	39			23	36	1	24	3	1	1	
Yamışlı	37	2		1.332	402			33	23	30	21	8	1		
Eskiyörük	170	42,5		3.503	1.282	311	135	75	103	149	68	39	1		
Hacıbahadırlı	149	2	82	430	126			41	85		91		72		
Büyükeceli	140,5	16,5	135	3.916	2.071	95	39	68	77	115	74	18	3	2	12
Hacıhakkı	408	19		4.931	3.337	192	105	94	97	102	53	47	4		
Develer	82	6		1.093	760	42	24	27	29	20	19		1		
Sipahili	63,5	9		1.078	557			33	55	30	34	11	2		
Terzili	55	3		486	293			12	24	10	13	2	2		10
Kocacı	63	11,5		1.357	787			21	36	65	29	29			
İşıklı	206	1		6.580	3.448	180	85	93	122	168	38	76	1		65
Toplam	2.965	238,5	217	43.456	19.410	1.404	593	843	1.225	1.113	750	341	93	3	126

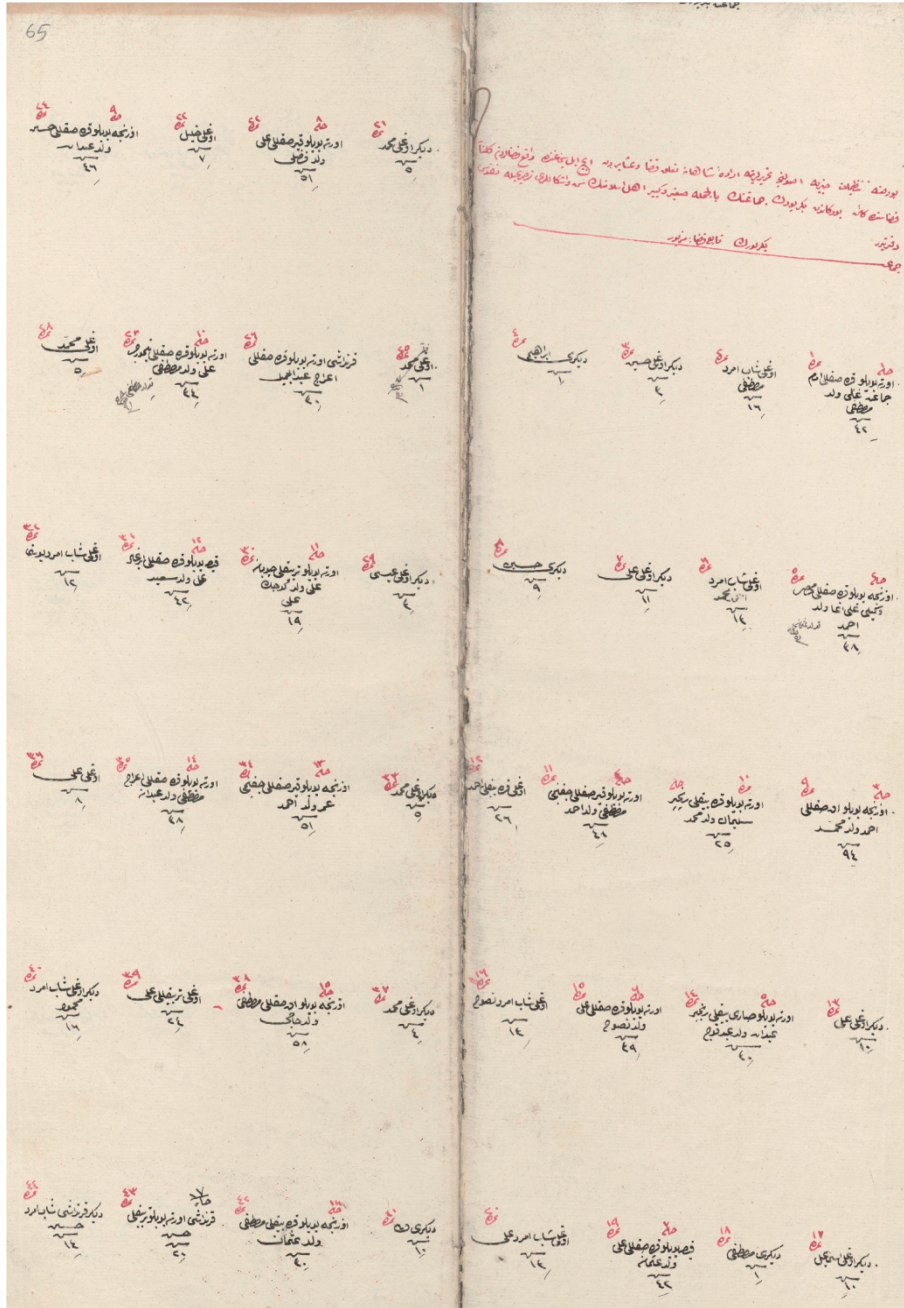
Kaynak: BOA., ML.VRD.TMT.d., 10049, s. 2-481, (1260/1844).

Belge 1

Kaynak: BOA., ML.VRD.TMT.d., 10049, s. 2-3, (1260/1844).

Belge 2

Kaynak: BOA, NFS.d., 3666, s. 64-65, (1256/1840).

Kaynakça

- AK, Mehmet, *19. Yüzyılda Teke Yöresi Yörüklerinin Sosyo-Ekonomik Durumu*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya 2012.
- ARITÜRK, Ahmet, *Mersin İli Gülnar İlçesi Tarihi, Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Ana Bilim Dalı Sosyal Bilimler Öğretimi Programı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde 2007.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Maliye Varidat Muhasebesi Temettuat Defterleri (ML.VRD.TMT.d.)* (Gömlek No): 10049.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Nüfus Defterleri (NFS.d.)* (Gömlek No): 3666; 3690.
- BULDUK, Üçler, “Bozdoğan Yörükleri ve Yaylak-Kışlak Sahaları”, *Anadolu’da ve Rumeli’de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri*, Yörtürk Vakfı Yay., Ankara 2000, s. 71-82.
- ÇELİK, Şenol, “XVI. Yüzyılda İçel Yörükleri Hakkında Bazı Değerlendirmeler”, *Anadolu’da ve Rumeli’de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri*, Yörtürk Vakfı Yay., Ankara 2000, s. 83-101.
- ÇELİK, Şenol, “Osmanlı Devleti’nde Reâyâ (Köylü-Çiftçi) - Yörük (Göçebe) Ayrımı ve İçel Sancağı Örneği”, *History Studies*, 4/4, (2012), s. 91-108.
- DEMİR, Alpaslan, *XVIII. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Anadolu’da Bozdoğan Yörükleri*, Berikan Yay., Ankara 2012.
- ERDAL, İbrahim, “Anamur’da Yerleşik Yörük Türkmen Aşiretleri ve Kıbrıs’a İskânları Konusu”, *Anadolu’da Yörükler Tarihi ve Sosyolojik İncelemeler*, Ed. Hayati Beşirli, İbrahim Erdal, Phoenix Yay., Ankara 2007, s. 91-109.
- HALAÇOĞLU, Yusuf, *Anadolu’da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, c. I-V, TTK Yay., Ankara 2009.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. III, MEB Yay., İstanbul 1993.
- SAKİN, Orhan, *Anadolu’da Türkmenler ve Yörükler*, Toplumsal Dönüşüm Yay., İstanbul 2006.
- SALEHPUR, Cemsid, *Ferbeng-i Câmî (Farsça-Türkçe Sözlük)*, Ramin Matbaası, Tahran 1996.
- SARAÇOĞLU, Hüseyin, *Akdeniz Bölgesi*, c. III, MEB Yay., İstanbul 1968.
- ŞAHİN, İbrahim, “Yer Adı Bilimi Araştırmalarında Mikrotoponiminin Yeri, Önemi ve Araştırma Yöntemi: Tırnak Köyü (İçel/Gülnar) Örneği”, *Turkish Studies*, 6/1, (2011), s. 1807-1830.
- Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, Neşr. Ahmed Cevdet, İkdâm Matbaası, Dersa’âdet 1317.

TAŞKIN, Ünal, *Osmanlı Devleti'nde Kullanılan Ölçü ve Tartı Birimleri*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2005.

TÜRKAY, Cevdet, *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, İşaret Yay., İstanbul 2005.

YALMAN, Ali Rıza, *Cenup'ta Türkmen Oymakları*, c. I, Yay. Haz. Sabahat Emir, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2000.